

Šefčík, Ondřej

[Derksen, Rick. Etymological dictionary of the Slavic inherited lexicon]

Linguistica Brunensia. 2010, vol. 58, iss. 1-2, pp. 358-359

ISBN 978-80-210-5250-5

ISSN 1803-7410 (print); ISSN 2336-4440 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/115065>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

- Betsch, M. 2000. *Diskontinuität und Tradition im System der tschechischen Anredepronomen (1700–1850)*. München.
- Breu, W. 2003. Der indefinite Artikel in slavischen Mikrosprachen: Grammatikalisierung im totalen Sprachkontakt. In: *Slavistische Linguistik 2001*. Ed. H. Kuße. München, 27–68.
- Breu, W. 2004. Der definite Artikel in der obersorbischen Umgangssprache. In: *Slavistische Linguistik 2002*. Ed. Ch. Sappok a M. Krause. München, 9–57.
- Trovesi, A. 2004. *La genesi di articoli determinativi. Modalità di espressione della definitezza in ceco, serbo-lusaziano e sloveno*. Milano.

Bohumil Vykypěl
(vykypel@iach.cz)

Rick Derksen: Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon. Leiden – Boston: Brill 2008. 726 + x s. ISBN987-90-04-155504-6

Derksenův slovník je součástí velké řady etymologických slovníků jednotlivých indoevropských jazyků pod křídly projektu *Indo-European Etymological Dictionary* (dále označen IED), financovaného dílem nakladatelstvím Brill a Leidenskou univerzitou. Jako ostatní slovníky z tohoto projektu je založen na databázi IED, struktura hesla pak respektuje lemmata, daná touto databází. Ta je ostatně veřejně přístupná na <http://www.indo-european.nl/>. Ze slovníků edice IED například již vyšly etymologické slovníky Cheungův (Cheung 2007) či Kloekhorstův (Kloekhorst 2008).

Nepřekvapuje tedy, že je teoreticky Derksenův slovník založen na představách a teoriích leidenské školy (Beekes, Kortlandt, Lubotsky a dalších), ačkoliv Derksen sám připouští, na rozdíl od klasiků leidenské školy, existenci slov s *a, která považuje za rané přejímky z nějakého substrátu. Na druhou stranu v rekonstrukci indoevropských tvarů nepředpokládá existenci opozice mezi palatoveláry a prostými veláry v rekonstruované indoevropštině. Nepřekvapuje proto u Derksena ani příklon ke glotální hypotéze (v zásadě v podobě dané Kortlandtem).

Proti leidenské škole se sice občas ozývá kritika („leidenský dialekt indoevropštiny“), ani ti nejzarytější opozičníci však nemohou popřít a neocení, že metodologie této školy stojí na jasně daných fundamentech a zřetelné metodologii.

V Derksenově pokusu o rekonstruovanou praslovánštinu zaujmou zejména pečlivé snahy o restituci nejen hláskových řetězců, ale i celé akcentologické situace, přičemž se Derksen pokouší, kde je to jen možné, zrekonstruovat rovnou celá akcentologická paradigmatata. Tyto rekonstrukce je nutné považovat za jeden z nejzásadnějších přínosů celé práce.

Derksenův slovník se skládá z části úvodní, která vedle seznamů zkratek a předmluvy v první kapitole uvádí důvody vzniku slovníku, v kapitole druhé se vykládá metodologie užitá při tvorbě slovníku, kde se stručně probírají otázky baltoslovanského hláskosloví a akcentologie, s přihlédnutím k změnám oproti předpokládanému stavu indoevropskému, zvláštní pozornost pak se věnuje Hirtovu zákonu a Winterovu zákonu. Další výklad je změřen na vývoj specificky slovanské akcentologie, zvláštní pozornost klade na Illič-Svityčův zákon a vývoj baltoslovanského akutu a cirkumflexu. Autor klade zvláštní pozornost i na otázku existence případných substrátů v slovánštině. Kapitola třetí je zaměřena na praktické poznámky k tvorbě jednotlivých hesel. Sama slovníková hesla tvoří součást části druhé, část třetí jsou odkazy na literaturu, část čtvrtá rejstříky.

Struktura hesla potom většinou vyhlíží takto: na prvním řádku je uvedený rekonstruovaný praslovanský tvar (například *zīvъ „alive“ na s. 564), doprovázený stručnou gramatickou informací. Uváděním významu u rekonstruovaných tvarů se odlišuje od ESSJa, k němuž, pokud dané heslo existuje i v ESSJa, je i vztahen odkaz. První sekce hesla je slovanská, na jednotlivých řádcích pak následují jednotlivé doklady ze slovanských jazyků, pokud je slovo doloženo ve staroslověnštině (Derksen se povětšinou snaží odlišovat tvary staroslověnské od tvarů církevněslovanských), je tento

tvar uvedený jako první, pak další jazyky v geografickém členění na východní, západní a jižní). Druhá sekce je baltoslovanská, začíná rekonstruovaným tvarem baltoslovanským (zde **gʔiwós*) a následují doklady z baltských jazyků. Třetí sekce hesla je indoeuropeistická, opět začíná rekonstruovaným tvarem (zde **gʰh₃i-u-ó*) a opět doklady z jiných indoevropských jazyků. Je třeba říci, že právě třetí sekce trpí výraznou zlomkovitostí dokladů, u našeho hesla například všechny doklady stojí (mimo baltoslovanská data) na stind. *jīva-* a lat. *vīvus*. Poslední sekci tvoří případné křížové odkazy na jiná hesla v tomto slovníku (zde: **gojiti*, **gôjb*, **živica*, **životb*).

Vidíme tedy, že standardní heslo v Derksenově slovníku jen výjimečně obsahuje víc než samotné rekonstrukce a data, na kterých tyto rekonstrukce stojí. Reference na sekundární literaturu se v zásadě neuvádějí, což je Derksenova vědomá praxe (výslovně se tak vymezuje proti „brněnskému“ ESJS, který dle jeho slov „painstakingly lists the ... etymologies“, což Derksen sice oceňuje, ale sám volí zcela jiný přístup).

Ačkoliv dílo samotné je založeno na databázi IED, zůstává dílem monografickým a přes svůj rozsah (přes sedm set stran) i dílem stručným, s množinou lemmat omezenou. Překvapuje například chybění hesla **se*, ačkoliv ostatní bezrodá zájmena uvedena jsou. Ovšem i tak u bezrodých zájmen dochází k nelogické praxi, že je uveden nominativ **azb* i kmeny nepřímých pádů, stejně tak jsou uvedeny i tvary nominativních i nenominativních kmenů u **my* a **vy*, avšak kmeny nenominativních tvarů od **ty* uvedeny nejsou. Stejně tak u bezrodých zájmen šmahem postrádáme tvary duálové (což je patrně zdůvodněno neexistencí doložitelných tvarů duálů ve všech slovanských jazycích).

Naopak občas některá hesla jsou uvedena prakticky dubletně, to se týká některých řadových číslovek, které se od základních liší jen sufixem (**sědmь* i **sědmь*).

Obdobně překvapivé je (namátkou) chybění **struga* či **strumy*, *-ene* které je odvozené od stejného kořene jako obsažené **ostrovъ* a **struja*, která obě oproti **struja* jsou doloženo ve více slovanských jazycích jak jako hydronyma, tak jako apelativa (viz Udolph 1979: 268–275, 414).

Derksenův etymologický slovník by nicméně přes všechny své drobné nedostatky neměl chybět v knihovničce těm, kteří se zabývají jak slovanskou filologií, tak indoeuropeistům. Zejména význam akcentologie není dosud v slovanské etymologii vždy docenován, ačkoliv právě leidenská škola otevřela nové pohledy na celou věc. Lze jen doufat, že se v dalších letech dočkáme jak dalších dílčích etymologických slovníků z leidenské dílny, tak nakonec i velkého souborného etymologického slovníku, který nahradí přece jen letité dílo Pokorného (Pokorny 1949–69), vycházející ostatně z ještě staršího slovníku Waldova (Walde – Pokorny 1927–1932): .

Literatura:

ESJS = kolektiv: *Etymologický slovník jazyka staroslověnského*. (1989–). Praha: Academia

ESSJA = Trubačev, O. N. (ed.) (1974–). *Étimologičeskij slovar' slavjanskix jazykov*. Moskva: Nauka

Cheung, J. (2007): *Etymological Dictionary of the Iranian Verb*. Leiden – Boston: Brill

Kloekhorst, A. (2008): *Etymological Dictionary of the Hittite Inherited Lexicon*. Leiden – Boston: Brill

Pokorny, J. (1949–69): *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch I-III*. Bern – München : Francke

Udolph, J. (1979): *Studien zu slavischen Gewässernamen und Gewässerbezeichnungen*. Heidelberg: Carl Winter

Walde, A.– Pokorny, J. (1927–1932): *Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen I-III*. Berlin – Leipzig: de Gruyter

Ondřej Šeřčík

Ústav jazykovědy a baltistiky

Filozofická fakulta Masarykovy univerzity

A. Nováka 1, Brno

seřcik@phil.muni.cz